

Plats kring scen

– så kan kompetensförsörjningen till scenkonsten stärkas

2023-04-20

Innehåll

Plats kring scen – så kan kompetensförsörjningen till scenkonsten stärkas	3
Om undersökningen	4
Pandemin har försvårat kompetensförsörjningen	5
Akut brist på scen-, ljus- och ljudtekniker	6
Kompetensbristens konsekvenser	7
Kompetensbristen riskerar bli ännu större i framtiden	7
Förslag på åtgärder	8

Plats kring scen – så kan kompetensförsörjningen till scenkonsten stärkas

Scenkonsten börjar långsamt återhämta sig efter coronapandemin. Men många negativa effekter av pandemins restriktioner är ändå fortfarande påtagliga inom scenkonsten i Sverige. Scenerna tvingades under pandemin ställa in stora delar av den ordinarie verksamheten. Det ledde till att många inom avgörande yrkeskategorier, såsom ljud- och ljus tekniker, sökte sig till andra branscher. Dessa karriärbyten har i många fall blivit permanenta. I kombination med att nyutbildade personer hade svårt att ta sig in på arbetsmarknaden under pandemin råder nu kompetensbrist inom flera centrala yrkesområden.

Det är några av slutsatserna i denna rapport byggd på en undersökning bland Svensk Scenkonsts medlemmar.

Enkäten visar bland annat följande:

- 48 procent av de svarande upplever det svårare att rekrytera tekniker och annan personal efter pandemin än vad som var fallet innan.
- 62 procent av de svarande anser att arbetskraftsbristen är mest akut inom ljus tekniska yrken.
- 26 procent av de svarande har under det senaste året inte lyckats rekrytera till utlysta tjänster på grund av arbetskraftsbristen.

Om undersökningen

De enskilda yrkesområdena för scenkonsten är ur ett nationellt perspektiv relativt små. Därför återfinns de sällan i Arbetsförmedlingens analyser.¹ Det faktum att många inom dessa yrken är frilansare eller egenföretagare gör uppföljningen än svårare. Satsningar på för branschen viktiga områden riskerar därför att nedprioriteras, särskilt som andra områden inom kulturen av Arbetsförmedlingen spås ha en svag utveckling på arbetsmarknaden.

Dessutom tenderar ofta debatten om kompetensförsörjningen till scenkonsten att handla om de yrkeskategorier som står på scenen, spelar i en orkester eller gör andra konstnärliga insatser. Inom de yrkesgrupperna råder överlag inte samma problem med kompetensförsörjning, men även här finns stora svårigheter att rekrytera, särskilt musiker.

Denna rapport fokuserar i stället på de yrken som inte syns på scenerna, men som är nödvändiga för att genomföra scenkonstproduktioner och som riskerar att inte bli uppmärksammade i diskussioner om kompetensförsörjningen. Vi kallar dessa yrken för backstageyrken. De backstageyrken som undersöks i enkäten är:

- Scentekniska yrken
- Ljustekniska yrken
- Ljudtekniska yrken
- Rekvisitatekniska yrken
- Kostymtekniska yrken
- Inspicienter
- Sufflörer
- Yrken inom mask- och perukarbete
- Yrken inom kostymtillverkning
- Yrken inom dekortillverkning

¹ I exempelvis Arbetsförmedlingens stora arbetsmarknadsprognos ingår "personliga och kulturella tjänster" i gruppen "privata tjänster", tillsammans med näringsgrenarna handel, transport, hotell och restaurang, information och kommunikation samt finansiell verksamhet och företagstjänster. Arbetsförmedlingen, Arbetsmarknadsutsikterna 2022.

Syftet med rapporten är bland annat att kartlägga behoven och synliggöra vad parterna i branschen, utbildningsväsendet och myndigheter kan göra för att skapa en bättre infrastruktur för kompetensförsörjning av backstageyrken.

För att möta detta behov genomförde Svensk Scenkonst i januari 2023 en medlemsundersökning om kompetensförsörjningen till scenkonstens backstageyrken i Sverige. Syftet med undersökningen var att få en överblick över arbetsgivares bild av kompetensförsörjningen inom yrkena, särskilt vad avser effekter av pandemin.

Enkäten skickades till 92 organisationer som exempelvis konserthus, teatrar, danskompanier och operahus, av vilka majoriteten har en offentlig huvudman. Bland de svarande finns bland annat verksamhetsansvariga, scentekniska chefer, vd:ar, tekniska chefer och teaterchefer. Av de tillfrågade organisationerna har 51 svarat.²

Pandemin har försvårat kompetensförsörjningen

Personalen som arbetar med exempelvis ljus- och ljudteknik, mask, kostym och dekor inför och under föreställningar och konserter är centrala för scenkonstverksamheterna. Scenkonsten är kompetensintensiv och fungerar inte utan dessa funktioner. Under pandemin fick många verksamma inom dessa yrken försörjningssvårigheter när arbetstillfällena för framför allt frilansare försvann. Den tillfälliga bristen på uppdrag inom såväl scenkonstens område som från konferenser, seminarier och andra med liknande behov ledde till att många skolade om sig eller sökte sig till andra yrken.³

Redan i den medlemsundersökning som Svensk Scenkonst genomförde under pandemin 2021 konstaterades den uppenbara risken för att pandemins långvariga restriktioner för scenkonsten skulle kunna leda till en bestående kompetensbrist av yrkesverksamma med spetskompetenser inom viktiga områden.⁴

”Det är generell brist inom samtliga tekniska och tillverkande yrken då erfarenhet inom branschen är viktig och sådan kompetens finns sällan outnyttjad på en liten ort.”

² En bortfallsanalys av de svarande visar att företrädare för opera respektive samlade scenkonstbolag är underrepresenterade och företrädare för privatteatrar och orkestrar är överrepresenterade bland de svarande. Med tanke på att svaren är relativt entydiga oberoende typ av svarande förväntas detta dock inte påverka resultaten nämnvärt. Möjligen kan det faktum att det finns något fler svarande från privatteatrar påverka frågor rörande tillsvidareanställningar och visstidsanställningar eftersom dessa har en högre grad visstidsanställningar. Gruppen utgör dock endast en liten del av de svarande (16 procent), så på ett övergripande plan är denna effekt sannolikt liten. Av de 92 medlemsverksamheter som fått enkäten är det 14 verksamheter som inte har tekniker anställda eller ger uppdrag åt tekniker. Dessa har dock ingen större effekt på resultatet av enkäten.

³ Scenbranschen larmar om risk för yrkesflykt, Svenska Dagbladet, <https://www.svd.se/a/WOGLvk/scenbranschen-larmar-om-risk-for-yrkesflykt>, 3 maj 2021.

⁴ Coronapandemin ger bestående kompetensbrist inom scenkonsten. Svensk Scenkonst, 3 maj 2021. <https://www.svenskscenkonst.se/media/5175/coronapandemin-ger-bestaende-kompetensbrist-inom-scenkonst.pdf>

Därutöver påverkades nyexaminerade och studenter negativt av nedstängningen när deras möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden genom bland annat praktik och arbetsplatsförlagt lärande kraftigt försämrades.⁵

Under pandemins första år minskade årsarbetskrafterna⁶ i svenska scenkonstverksamheter med 22 procent jämfört med året innan, enligt en rapport från Myndigheten för kulturanalys.⁷ Minskningen berodde framför allt på den mycket begränsade omfattningen av scenkonstverksamheter under pandemin. Men effekterna av nedstängningen syns fortfarande. Av de svarande på enkäten uppger drygt 48 procent att det är svårare att rekrytera till backstageyrkena efter pandemin.⁸ Enkäten visar även på skillnader mellan svårigheten att rekrytera till permanenta och tillfälliga behov. Av de svarande anger 32 procent att det är svårt att rekrytera backstageyrken till permanenta behov, medan knappt 48 procent finner det svårt att rekrytera till tillfälliga behov.⁹ Detta tyder på att många frilansare har lämnat branschen och att de risker för en försvårad kompetensförsörjning som Svensk Scenkonst tidigare varnat för nu blivit verklighet".

"Det märks att flera frilansande tekniker bytt arbete och sadlat om under pandemin"

Akut brist på scen-, ljus- och ljudtekniker

Scentechniker, ljusstechniker och ljudtekniker är de vanligast förekommande yrkesgrupperna bland backstageyrkena i de svarande organisationerna. Det är också för dessa tre yrkesgrupper som störst andel svarande upplever arbetskraftsbrist.¹⁰

50 procent av de svarande upplever arbetskraftsbrist inom ljusstekniska yrken, drygt 42 procent inom ljudtekniska yrken och 40 procent inom scentekniska yrken. Av de som upplever arbetskraftsbrist inom ovan tre yrken anser drygt 62 procent att bristen är mest akut inom ljusstekniska yrken. Därefter följer scentekniska och ljudtekniska yrken, där drygt 56 procent har angett att arbetskraftsbristen är mest akut.

Det är följaktligen också till dessa yrken som det har varit särskilt svårt att rekrytera efter pandemin. Nästan hälften, knappt 44 procent av de svarande, uppger att det blivit mycket

⁵ Personalen bytte liv när teatern var stängd, Dagens Nyheter, <https://www.dn.se/kultur/personalen-bytte-liv-nar-teatern-var-stangd/>, 14 juni 2021.

⁶ En årsarbetskraft motsvarar det arbete som utförs av en heltidsanställd person under ett år.

⁷ Scenkonst i Sverige 2020, Myndigheten för kulturanalys, <https://kulturanalys.se/publikation/scenkonst-i-sverige-2020/>, 31 mars 2022.

⁸ Medlemsenkät, Svensk Scenkonst, januari 2023.

⁹ De redovisade resultaten är en sammanslagning av andel som svarat 4–5 på en femgradig skala där fem är "väldigt svårt".

¹⁰ Undantaget konstnärlig personal som agerar på scen eller i musikaliska sammanhang.

svårare att rekrytera ljudtekniker och drygt hälften, 53 procent, uppger detsamma för ljus-tekniker.¹¹

Resultaten från Svensk Scenkonsts enkät bekräftar tidigare genomförda undersökningar. Exempelvis visar Musiksveriges studie av musikbranschens kompetens och utveckling från 2020 på ett stort behov av ljudtekniker.¹²

”Vi har först och främst sett att det varit problematiskt att rekrytera visstidsanställda ljus- och ljudtekniker.”

”Brist på högre kompetens inom ljud och ljus”

Kompetensbristens konsekvenser

Arbetskraftsbristen för backstageyrkena får negativa effekter för hela scenkonstbranschen. Bland annat anger 63 procent att det har tagit längre tid än normalt att rekrytera till tjänsterna inom de berörda yrkesgrupperna. 47 procent av respondenterna anger också att de tvingats sänka kraven på yrkeslivserfarenhet och 26 procent har tvingats sänka utbildningskraven för att kunna tillsätta tjänsterna. Lika stor andel, 26 procent, uppger att de inte lyckats rekrytera överhuvudtaget.¹³

Den bristande tillgången på kompetens begränsar scenerna och i praktiken den konstnärliga utvecklingen genom att önskvärda insatser inte går att genomföra.

Kompetensbristen riskerar bli ännu större i framtiden

Svårigheterna vid rekrytering till backstageyrken riskerar att bli än större i framtiden. de kommande 5–10 åren.¹⁴

Sammanfattningsvis tappar branschen nya, yngre verksamma samtidigt som många äldre medarbetare snart går i pension. För att det befintliga rekryteringsproblemet inte ska bli ännu större behöver åtgärder vidtas. I majoriteten av de svarande organisationerna har flera

¹¹ De redovisade resultaten är en sammanslagning av andel som svarat 8–10 på en tiogradigskala, där 10 är ”våldigt mycket svårare”.

¹² Musikbranschens kompetens och utveckling 2020–2025, Musiksverige, <https://www.musiksverige.org/musikbranschens-kompetens-och-utveckling-2020-2025>, 1 december 2020.

¹³ Medlemsenkät, Svensk Scenkonst, januari 2023.

¹⁴ Teaterns yrken: ”stor brist på personal”, Uppsala Stadsteater, <https://www.uppsalastadsteater.se/teaterns-yrken-stor-brist-pa-personal/>, 2022.

anställda (fast- eller tillfälligt) inom backstageyrkena som kommer gå i pension inom fem år.¹⁵

När personer med lång yrkeserfarenhet går i pension innebär det ett stort kompetenstapp som måste mötas av en yngre generation med spetskompetens från relevanta utbildningar. Svensk Scenkonst har tidigare visat att studenter och nyexaminerade hade svårt att få praktikplatser och ett första jobb under pandemin.¹⁶ Detta har sannolikt lett till att många skolat om sig eller sökt sig till andra branscher. Fackförbundet Scen & Films ordförande Simon Norrthon har pekat på risken för att en hel generation nyutbildade inom scenkonsten förloras på grund av pandemins effekter på arbetsmarknaden.¹⁷

Uppsala Stadsteater har i en intervjuserie nyligen uppmärksammat kompetensbristen inom teaterns tekniska yrken, där det sannolikt följer stora pensionsavgångar enkäten ger arbetsgivarna förslag på bland annat fler utbildningar, utbildningsplatser och praktik- eller lärlingsplatser.

”Hittills har vi endast haft annons ute för scenkonsttekniker mask, vilken inte har blivit tillsatt på mer än ett år pga. för få sökande. Däremot ser vi att vi inom en 5-årsperiod kan få svårt att rekrytera inom bl.a. ljud, ljus och dekor då vi har pensionsavgångar.”

Förslag på åtgärder

Mot bakgrund av de identifierade utmaningarna är det uppenbart att flera åtgärder behöver vidtas för att komma till rätta med kompetensförsörjningen inom scenkonsten. Svensk Scenkonst föreslår därför följande:

- Inrätta fler utbildningar inom scen-, ljus- och ljudteknik, gärna med fokus inriktat på scenkonst. Dessa utbildningar behöver finnas i hela landet och inte bara i storstäderna. Som förebild finns till exempel Ålsta folkhögskola som 2023 startar Norrlands första yrkeshögskoleutbildning till scentekniker.¹⁸

¹⁵ Medlemsenkät, Svensk Scenkonst, januari 2023.

¹⁶ Scenkonsten, pandemin och framtiden, Svensk Scenkonst, <https://www.svenskscenkonst.se/media/5150/scenkonsten-pandemin-och-framtiden-final.pdf>, 16 april 2021.

¹⁷ Personalen bytte liv när teatern var stängd, Dagens Nyheter, <https://www.dn.se/kultur/personalen-bytte-liv-nar-teatern-var-stangd/>, 14 juni 2021.

¹⁸ Ålsta folkhögskola startar upp Norrlands första yrkeshögskoleutbildning till scentekniker, Region Västernorrland, <https://www.rvn.se/sv/Om-regionen/Aktuellt-i-Region-Vasternorrland/Nyheter/alsta-folkhogskola-startar-upp-norrlands-forsta-yrkeshogskoleutbildning-till-scentekniker/>, 13 januari 2023.

- Utöka antalet platser vid utbildningar med teknisk inriktning inom scenkonst på kandidat- och magisternivå.
- Underlätta för nyexaminerade att etablera sig på arbetsmarknaden med tydligare stöd. Det kan handla om att i dialog med branschens parter ta fram system för lärlingsplatser, mentorskapsprogram, fortsatt stöd från skolan under första yrkesåret etc. Med ett tydligare stöd för nyutbildade vågar fler arbetsplatser anlita nyetablerade tekniker.
- Etablera vidareutbildningar (såväl inom yrkeshögskola som högskola) inom teknikeryrken som yrkesverksamma kan söka och som går att kombinera med arbete. Detta i syfte att öka kompetensutvecklingen bland de som redan fått in en fot på arbetsmarknaden.
- Unga behöver få en större kunskap om vilka backstageyrken som finns inom scenkonsten. Därför behöver kulturens roll i skolan stärkas, bland annat genom att:
 - o göra estetiska ämnen obligatoriska på gymnasiet,
 - o möjliggöra att estetiska ämnen ger meritpoäng vid ansökan till högre utbildning,
 - o införa krav på miniminivå av tillgång till professionell scenkonst i läroplanerna för både grundskola och gymnasieskola i kommuner i hela landet.

I samband med den estetiska undervisningen och besök vid scenkonstverksamheter bör utbildningar och yrkesbanor inom backstageyrkena presenteras för eleverna. Vidareutbildningar inom dessa områden bör också synliggöras på estetiska program i lika hög grad som vidareutbildningar i instrument och sång, exempelvis genom studiebesök och informationsträffar.